

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ: ΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΚΡΑΤΟΣ ΑΠΟ ΤΗΝ ΙΔΡΥΣΗ ΤΟΥ ΕΩΣ ΤΙΣ ΑΡΧΕΣ ΤΟΥ 20^{ου} ΑΙΩΝΑ

ΕΝΟΤΗΤΑ 23

Η ελληνική οικονομία και κοινωνία κατά τον 19ο αιώνα

► Η εδαφική και πληθυσμιακή εξέλιξη της Ελλάδας κατά τον 19ο αιώνα:

➤ Έκταση:

- Μικρή → Πρώτη επέκταση: **1864** (Επάνησα) - Δεύτερη επέκταση: **1881** (Θεσσαλία - Άρτα).

➤ Πληθυσμός:

- **1830:** 750.000 - Ομαλή αύξηση σε όλο το 19ο αιώνα (λόγω χαμηλής οικονομικής ανάπτυξης).

➤ Αστικά κέντρα:

1. **Αθήνα** (20.000 κάτοικοι το **1834** - 200.000 κάτοικοι το **1907**).
2. **Πάτρα**.
3. **Σύρος**.
4. **Πειραιάς** (προς τα τέλη του 19ου αιώνα).

► Η ελληνική οικονομία κατά τον 19ο αιώνα:

➤ Αγροτικός τομέας:

- Κυρίαρχος στην ελληνική οικονομία.
- Ύπαρξη πολλών **εθνικών γαιών** (5 εκατομ. στρέμματα) → παλιές οθωμανικές περιουσίες → αρχικά μένουν ανεκμετάλλευτες ή καταπατώνται → τελικά διανέμονται το **1871** (Αλ. Κουμουνδούρος).
 - Πρόβλημα **τσιφλικιών** της Θεσσαλίας → μεγάλες οθωμανικές γαιοκτησίες που καλλιεργούνταν από δουλοπάροικους (κολίγους) → περνούν στα χέρια Ελλήνων γαιοκτημόνων το **1881**.
 - Κυριαρχία του μικρού κλήρου (οικογενειακές μικρές ιδιοκτησίες).
 - Κυριότερα προϊόντα: **σταφίδα, ελιές, καπνά, σιτηρά**.
 - Κυριαρχία **σταφίδας** από τα μέσα του 19ου αιώνα → **μονοκαλλιέργεια** στη ΒΔ Πελοπόννησο → συσσώρευση πλούτου, αλλά και απουσία εναλλακτικής καλλιέργειας → οικονομία ευάλωτη σε κρίσεις (**σταφιδικές κρίσεις**).

➤ Εμπόριο:

- Τομέας με μεγάλη βαρύτητα (ειδικά ως προς τις εξαγωγές).
- **Εξαγόμενα προϊόντα:** σταφίδες, λάδι (άλλα αγροτικά προϊόντα: καπνά, εσπεριδοειδή, βαμβάκι).
- **Εισαγόμενα προϊόντα:** δημητριακά (σιτάρι), υφάσματα, νήματα - αργότερα: άνθρακας, ξυλεία, μηχανήματα.

➤ Ναυτιλία:

- Κύριος μοχλός οικονομικής ανάπτυξης.

- Αλματώδης αύξηση της χωρητικότητας του ελληνικού εμπορικού στόλου μετά το **1860**.

- **Πάτρα**: κύριο λιμάνι εξαγωγής σταφίδας.
- **Σύρος**: κύριο εμπορικό κέντρο της χώρας και όλης της Αν. Μεσογείου.
- **Πειραιάς**: αναπτύσσεται γρήγορα τις τελευταίες δεκαετίες του 19ου αιώνα.

➤ **Τραπεζικό σύστημα:**

- **1841**: Ίδρυση Εθνικής Τράπεζας της Ελλάδος (ΕΤΕ).
- Ευρύτερη δυνατότητα δανεισμού (μέχρι τότε ήταν ιδιωτικός ο δανεισμός).
- Δυνατότητα έκδοσης χαρτονομισμάτων.

➤ **Βιομηχανία:**

- Αναπτύσσεται με αργούς ρυθμούς.
- **Αιτίες καθυστέρησης:**
 1. Έλλειψη κεφαλαίων.
 2. Μικρή αγορά.
 3. Έλλειψη πρώτων υλών και καυσίμων.
 4. Έλλειψη εργατικών χεριών.
 5. Αδυναμία ανταγωνισμού με τα φθηνότερα εισαγόμενα προϊόντα.

➤ **Ρόλος του κράτους:**

- Επενδύσεις σε **έργα υποδομής** (π.χ. σιδηρόδρομος, οδικά δίκτυα, διώρυγα Κορίνθου).
- Δημιουργία ευνοϊκού θεσμικού πλαισίου για επενδύσεις (→ χαμηλή φορολογία επιχειρήσεων).

➤ **Ελληνικό εξωτερικό κεφάλαιο:**

- Στρέφεται προς την Ελλάδα μετά το **1870**.
- Ευνοείται από την πολιτική του Τρικούπη.
- Πραγματοποιεί ευκαιριακές επενδύσεις.

➤ **Γενικός χαρακτηρισμός της ελληνικής οικονομίας κατά τον 19ο αιώνα:**

- Αργή ανάπτυξη, χαμηλότερη από αυτή της Δυτικής Ευρώπης, αλλά υψηλότερη σε σχέση με αυτή των υπόλοιπων βαλκανικών κρατών.

▶ **Η ελληνική κοινωνία κατά τον 19ο αιώνα:**

➤ **Γενικά:**

- Αργή αλλά συνεχής κοινωνική μεταβολή.
- Βαθμιαία αστικοποίηση → ενίσχυση των αστικών στρωμάτων.

➤ **Αγρότες:**

- Συντριπτική πλειονότητα του πληθυσμού (70-80%).
- Κυρίως **μικροϊδιοκτήτες** - εργάζονται οι ίδιοι με τις οικογένειές τους στα χωράφια.
- **Εξάιρεση**: κολίγοι της Θεσσαλίας → οικονομικά εξαρτημένοι από τους τσιφλικάδες.

➤ **Αστικά στρώματα:**

- Όσοι ασχολούνται με: εμπόριο, ναυτιλία, τραπεζικές εργασίες, βιομηχανία-βιοτεχνία και ορισμένοι υψηλόβαθμοι δημόσιοι υπάλληλοι.
- Έχουν δυναμική παρουσία και διαρκώς ενισχύονται.

➤ **Εργάτες:**

- Κυρίως γυναίκες και παιδιά.
- Εμφανίζονται αργά λόγω της αργής εκβιομηχάνισης της ελληνικής οικονομίας.
- Ζουν σε άθλιες συνθήκες.

Κοινωνικοί μετασχηματισμοί

➤ **Μετανάστευση:**

- Συνηθισμένο φαινόμενο στα φτωχά κοινωνικά στρώματα.
- Εντείνεται το **19ο αιώνα** κυρίως προς τις πλούσιες ελληνικές παροικίες του εξωτερικού (**Αίγυπτος**).
- Στα **τέλη 19ου αιώνα** κακές σοδειές σταφίδας αναγκάζουν πολλούς αγρότες να μεταναστεύσουν στις **ΗΠΑ**.

➤ **Αγώνες των κολίγων:**

- Απαίτηση αναδιανομής των κτημάτων.
- Ένοπλη σύγκρουση με το κράτος (**Κιλελέρ 1910**).
- Τελικά αναδιανέμονται αργότερα τα κτήματα.

➤ **Εργατικό κίνημα:**

- **1870:** Πρώτες εργατικές απεργίες (καπνεργάτες στην Καβάλα).
- Κυκλοφορία φιλεργατικών εντύπων και εφημερίδων.
- Διάδοση σοσιαλιστικών ιδεών.
- **1891:** Πρώτος εορτασμός της Εργατικής Πρωτομαγιάς.

➤ **Γυναικείο ζήτημα:**

- Αναγνώριση δικαιωμάτων στις γυναίκες.
- Έμφαση στο ζήτημα εκπαίδευσης των γυναικών, που ήταν παραμελημένη.